

ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ

Του Ανδρουλιδάκη Γιάννη εκπαιδευτικού του 3^{ου} Γυμνασίου Καλαμάτας

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι τα πάντα στην Ιλιάδα (θεοί, άνθρωποι, ζώα, γεγονότα) είναι ποιητικά πλάσματα, μολονότι ο Όμηρος δε δημιούργησε από το μηδέν. Η συμπεριφορά θεών και ανθρώπων δεν ορίζεται θρησκευτικά, αλλά καθορίζεται από τις ανάγκες της επικής αφήγησης.

Όπως είναι γνωστό, το έπος αναφέρεται σε δύο αντίπαλες παρατάξεις. Σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα χωρίζονται και οι θεοί. Τους Αχαιούς υποστηρίζει η Αθηνά, ο Ήφαιστος, η Ήρα, ο Ποσειδώνας και ο Ερμής, ενώ τους Τρώες ο Απόλλωνας, ο Άρης, η Άρτεμη και η Αφροδίτη. Ο Δίας κρατάει κάποια απόσταση και ο Όμηρος τον αξιοποιεί κατά βούληση, χωρίς να τον ταυτίζει με μια παράταξη.

Εμπαθείς, στενοκέφαλοι, χειρότεροι πολλές φορές από τους ανθρώπους οι θεοί υπηρετούν το ποιητικό σχέδιο του ποιητή. Ενεργούν κινημένοι πιο πολύ από τα προσωπικά τους συναισθήματα και λιγότερο με βάση το δίκαιο (ανθρωπομορφισμός). Π.χ. η Ήρα και η Αθηνά μισούν τους Τρώες, γιατί ο Πάρης δεν τους έδωσε το μήλο της ομορφιάς. Στον ομηρικό κόσμο τα πρόσωπα, θεϊκά και ανθρώπινα, αντιδρούν από θυμό. Π.χ. ο Απόλλωνας αποδεκατίζει με αρρώστια το στρατό των Αχαιών από οργή.

Κάθε κίνηση των ηρώων είναι θεϊκά εμπνευσμένη, έστω και αν πρόκειται για πράξη ανθρωποκτόνα. Ο επικός ποιητής ταυτίζει την απόφαση του ήρωα με τη θεϊκή βούληση και έτσι η ανθρώπινη απόφαση και η θεϊκή θέληση συνυπάρχουν.

Στον κόσμο του Ομήρου το σημείο συνάντησης θεών και ανθρώπων είναι ο νους. Π.χ. η Ήρα φώτισε το νου του Αχιλλέα, όταν συγκάλεσε συνέλευση για να μάθει την αιτία του λοιμού. Η Αθηνά κάνει το ίδιο στη ραψωδία Α, όταν ο θυμωμένος Αχιλλέας σκέφτεται να σύρει το ξίφος του και να σκοτώσει τον Αγαμέμνονα. Μάλιστα θα λέγαμε ότι οι θεοί προσφέρονται σαν ένας δανεικός νους, ο οποίος βοηθά τον άνθρωπο να δείξει αυτοέλεγχο ή θυμό. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις η θεϊκή παρέμβαση ολοκληρώνει την πρόθεση του ήρωα. Π.χ. ο Οδυσσέας στη ραψωδία Α θα συγκρατήσει με τη βοήθεια της Αθηνάς τους Αχαιούς που φεύγουν προς τα καράβια.. Η σκέψη αυτή υπήρχε στον Οδυσσέα, αλλά χρειαζόταν η θεϊκή βοήθεια για να ολοκληρωθεί.

Επιπλέον δεν υπάρχει ευτυχία ή δυστυχία που να μη βρίσκουμε παρέμβαση θεών. Ενώ η καθημερινότητα περνά χωρίς θεϊκές επεμβάσεις, κάθε φορά που κάποιος θνητός τραυματίζεται ή πεθαίνει, κάθε φορά που υπερβαίνει τον εαυτό του ή αριστεύει, είναι βέβαιο

πως κάποιος θεός τον κατατρέχει ή τον συντρέχει. Π.χ. στη ραψωδία Ε ο Διομήδης αριστεύει με τη βοήθεια της Αθηνάς. Συχνά ο αφηγητής δίνοντας διέξοδο στο αδιέξοδο χρησιμοποιεί το θεό σαν μέσο ανατροπής της ισορροπίας. Π.χ. στη ραψωδία Δ ο Πάνδαρος κινούμενος από την Αθηνά θα καταπατήσει τους όρκους και θα τοξεύσει εναντίον του Μενέλαου παραβιάζοντας έτσι την εκχειρία.

Σημαντικό είναι, επίσης, να καταλάβουμε ότι ο ομηρικός ήρωας δεν μπορεί να υποχωρήσει. Σ έναν κόσμο όπου κυριαρχεί το κύδος (η δόξα) και η τιμή των όπλων κάθε υποχώρηση είναι δειλία. Η αγορά και η μάχη είναι αυτές που αναδεικνύουν τους άντρες, εκεί διακρίνεται ο γενναίος από το δειλό. Π.χ. στη ραψωδία Α και στη διαμάχη Αγαμέμνονα-Αχιλλέα ο σοφός Νέστορας συμβουλεύει τους δύο ήρωες. Δε θα υποχωρήσει, όμως, κανείς τελικά. Αν υποχωρούσαν, θα έχαναν το μεγαλείο που σήμερα τους αναγνωρίζουμε. Εξάλλου να μην ξεχνάμε ότι το ιδανικό της ομηρικής παιδείας, όπως το αναφέρει ο Φοίνικας στη ραψωδία Ι μιλώντας στον Αχιλλέα, ήταν: α) να κάνει το νέο ικανό να επιβάλλει τις απόψεις του στην αγορά(συνέλευση) και β) να είναι έτοιμος στην εκτέλεση πολεμικών έργων. Άλλωστε η ομηρική ηθική μας δίνει τα γνωρίσματα του καλού και του κακού πολεμιστή. Οι δύο αυτές έννοιες στον Όμηρο έχουν διαφορετική σημασία από τη σημερινή. Ο Αχιλλέας αν υποχωρούσε, ίσως, σήμερα θα θεωρούνταν καλός. Όμως στην Ιλιάδα καλός είναι ο γενναίος, εκείνος που αφήνει πίσω του νεκρά κορμιά αντιπάλων και κακός, κατά κύριο λόγο, ο δειλός.

Τέλος θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι στην Ιλιάδα οι θεοί θεωρούνται υπεύθυνοι για τις ενέργειες των ανθρώπων και κάνουν τελικά αυτό που θέλουν, αλλά αυτό δε μειώνει την ευθύνη που έχουν οι ήρωες για τις πράξεις τους. Οι άνθρωποι μάχονται και ο πόλεμος τους καθοδηγείται από τον Όλυμπο. Αυτό δε σημαίνει σε καμιά περίπτωση ότι οι άνθρωποι είναι μαριονέτες στα χέρια των θεών. Ο Όμηρος είναι εκείνος που εισάγει την ευθύνη που έχει ο άνθρωπος για τις πράξεις του. Ο μεγάλος αυτός δημιουργός κινεί τους θεούς – βοηθούς του κατά βούληση και σύμφωνα πάντα με το ποιητικό του σχέδιο χωρίς αυτό καθόλου να μας ενοχλεί. Αντιθέτως, είναι ένα ακόμη στοιχείο που δείχνει τη μεγαλοφυΐα του μεγάλου αυτού επικού ποιητή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Carlier P.(2005).*Όμηρος*. Αθήνα: Πατάκης.

Παπαγιώργης Κ.(1993). *Η ομηρική μάχη*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σαμαρά Μ.(1991).*Ομήρου Ιλιάδα*. Αθήνα :Gutenberg